

בראש ובראשונה: עברית לרמת מתחילים ועוד מאת גוני טישלר ועטרת ירדן-ברק, אקדמון הוצאה לאור באמצעות הוצאת מגנס

אסנת בישקו
Stern College of Yeshiva University

מדף הספרים להוראת העברית כשפה שנייה התעשר לאחרונה בספר נוסף: **בראש ובראשונה – עברית לרמת מתחילים ועוד**. סקירת הספר במאמר זה תתבסס על ציטוטים מדברי המחברות במבוא לספרן. ההדגמות יובאו מתוך פרק נבחר בתחילת הספר – פרק ג: גינה.

הגישה

ציטוט: "הספר והחומר נכתבו לאור הגישה התקשורתית בלימוד שפה זרה".
הספר **בראש ובראשונה** רובו ככולו חושף את הלומד למבני לשון ולאוצר מילים של העברית השגורה בפיהם של דוברים ישראלים בימינו, מתוך מטרה לאפשר לו להתמודד עם צורכי התקשורת הבסיסיים. נראה שהכותבות מעוניינות להתמקד במידה רבה על שמירה של טבעיות ועל שטף השפה הדבורה. לשם כך, הן אינן נרתעות משילוב צורות ומילים שנחשבות כשייכות לשלב מתקדם יותר בלימוד וכן הן מרבות לשזור ביטויים מן השפה היומיומית דווקא.

דוגמה ליישום הגישה במשפט הפתיחה של הטקסט "הגינה של כולם":
– "גבעת רם היא מקום יפה ומיוחד, והגינה ליד גבעת רם – אין שאלה". (82)

הרמות בספר

ציטוט: "תלמיד המסיים את הספר מוכן לעבור לרמת ביניים נמוכה".
סקירת הנושאים הלשוניים ותרגולם וכן עיון בקטעי הקריאה בספר מגלים כר נרחב, המכשיר את התלמיד לעבור לרמה מתקדמת. לאורך 332 עמודי הספר ו-154 עמודי החוברת (לא כולל תרגילי הדיבור), ניתן למצוא את יסודות הלשון למתחילים לצד חומר לשוני מורכב יותר. את תחושת העומס מפיגה ההצהרה של המחברות שהתוספת מכוונת ושניתן לוותר עליה בהתאם לצורך; די לו ללומד להתמקד בחומר הלשוני המוגדר בתוכן העניינים בתוספת מבחר טקסטים מכל פרק, כדי להיות מוכן לסיום הרמה. לתועלת המורה, הובחנו הגבולות בין החומר הלשוני הבסיסי והחומר העודף באמצעות צבע שונה בתוכן העניינים.

דוגמה: תוכן העניינים של פרק ג:

- קטעי קריאה
- שיחות
- הצגת דמות (צילום של דמות או מספר דמויות + דיבור ישיר שלהן)
- ביחד (דקלום בקבוצה)
- חומר לשוני (החומר הבסיסי שצריך להילמד מפורט בוורוד)
- חשיפה לחומר לשוני (חומר עודף, ללא תרגול)
- שירים

מבנה הספר

ציטוט: "בספר 23 פרקים: פרק מקדים: רק אלף בית, ואחריו 22 פרקים כמספר אותיות האלף בית העברי".

מבנה זה של פרק מקדים ולאחריו פרקים שתוכנם נגזר ממילה באות הפרק (א – אני, אתה ואנחנו; ב – בית; ג – גינה; ד – דלת; ה – ה וכן הלאה) הוא מבנה מקורי, שיוצר מסגרות שיח מתוחמות ומגוונות.

הפרק המקדים, שעניינו לימוד הקריאה והכתיבה של האל"ף בית, מקנה את המיומנויות באופן מדויק, תוך שימת לב מוקפדת למיגור מכשולים אפשריים כדוגמת הבחנה בין האות עי"ן לאות צד"י. סדר האותיות נקבע בהתאם לסדר האותיות בשיחת היכרות (ש-ל-ו-מ/ם; א-נ-י וכו'), ועל ידי כך ניתן ערך מוסף לעיסוק המכני של לימוד האותיות.

כאמור, 22 הפרקים של גוף הספר מכילים שיחות וקטעי קריאה עיוניים או סיפוריים. על פי רוב מצורפים לטקסטים משפטים להשלמה לפי התוכן או שאלות הבנה בסיסיות. לאחר העיסוק הקצר במשמעות הטקסט, מוצגת ומתורגלת על פי רוב תופעה דקדוקית שהטקסט שימש לה כקרח קפיצה (בניין מסוים, מילת קישור, צירופי סמיכות וכדומה) – זאת כמקובל בספרי לימוד קודמים. אמנם בספר זה נמצא לעתים עיסוק חשוב נוסף בעקבות הטקסט: נטיית פועל מסוים מתוכו ו/או עמידה על הבחנה סמנטית בינו לפועל אחר (למשל: לדעת / להכיר) אבל נראה שעדיין יש מקום רב לעיסוק בטקסט עצמו ובמה שניתן ללמוד ממנו לגבי המילים השונות שמופיעות בו בהקשר.

חידות קצרות, שירים ואמרות שונות הם יחידות תוכן נוספות המתבלות את פרק הלימוד. כל אלה, נוסף על קטעי הקריאה הרבים, מעבים את הפרק ומאפשרים למורה בכיתה מתקדמת להעשיר את התלמידים.

ראוי לציין את שפע התמונות והאיורים. בכל עמודי הספר, למעט בודדים, נראים אנשים בחיי היומיום או חפצים והם משרתים במידה זו או אחרת את התוכן.

העיצוב הגרפי מורכב משני צבעים: שחור וורוד. הצבע הורוד משמש להארת כותרות; לסימון קוים להשלמת משפטים ולכתיבת תשובות על ידי התלמיד; לרקע ביחידה ממוסגרת המאירה כלל דקדוקי, קטע קריאה קצר או חלק מסוים בתרגיל; לסימון מילים חשובות לרמת הלימוד; וכן לסימון סופיות ותחיליות.

דוגמה למבנה של קטע בפרק ג:

- קטע קריאה "הגינה של כולם"

גבעת רם היא מקום יפה ומיוחד, והגינה ליד גבעת רם – אין שאלה. זאת גינה מיוחדת מאוד. היא לא רק גינה. הרבה ירושלמים באים לשם. הם באים לשם לעבוד ולאכול ביחד. מה יש בגינה? כמו בכל גינה יש שם פרחים ועצים, אבל שם יש גם ירקות: עגבנייה, מלפפון, חסה, פלפל, גזר, בצל. כמו בשוק, אבל עם חברים ובלי כסף!

- תמונות של מראה הגינה ושל הירקות הגדלים בה.

- שאלות על תוכן הסיפור:

1. מי בא לגינה בגבעת רם? _____

2. מה הם רוצים לעשות שם? _____

3. הגינה ליד גבעת רם היא כמו שוק, כי _____ ולא כמו שוק, כי _____

- מסגרת ורודה המאירה תבנית לשונית:

למה? כי ....

למה הם באים לגינה? כי היא מקום יפה

- תרגול: כתיבת משפטים עם הפעלים לאכול ולשתות בצורות שונות.

התוכן

ציטוט: "הספר עוסק בישראל ובעולם"

אין ספק שספר המשופע בקטעי קריאה טומן בחובו עולמות תוכן מגוונים. המחברות השכילו להציג זוויות מקוריות על מקומות ותופעות בישראל, כמו למשל הר הזבל חירייה, בית המטיילים הראשון בערבה, תופעת השלג בארץ, שנת הלימודים בבתי הספר ועוד. חביב במיוחד הדיון על הלשון העברית בדיאלוגים, כמו למשל: התמיהה על סיומת נקבית דווקא למספרים בזכר, הקושי בפענוח המשמעות של צירופי סמיכות כששם תואר נלווה להם וכיוצא באלה. ענייני העולם המובאים בקטעי הקריאה קשורים לתופעות שונות, לתיאוריות ומחקרים שונים או לאדם פרטי או כחלק מהקהילה. אף על פי שגם בתחום זה העושר רב, יש בו משום צמצום קהל היעד של הלומדים ללומדים בעלי השקפה ליברלית. טקסטים (וכל שכן תמונות הנלוות אליהם) על בינו לבניה, על אהבת גברים, על נישואים שלא דרך הרבנות ועוד כהנה, אינם עולים בקנה אחד עם דרך החיים של חלק מקהל רוכשי העברית כשפה שנייה.

דוגמה למגוון קטעי קריאה בפרק ג:

- הגינה בגבעת רם
- הארוחות של גיל
- סנדלים וסוודר-זה בסדר?
- מי רוצה סלט?
- גינה מיוחדת במקומות בעולם
- היכרות עם זוג מטיילים מחו"ל
- לאן? לגאורגיה
- הפירמידה של מאסלו
- היכרות עם סטודנטים באוניברסיטה העברית

החומר הלשוני

ציטוט: "השתדלנו לדרג את החומר הלשוני על פי הצורך התקשורתי ולא על פי עקרונות פנים-לשוניים".

בספר *בראש ובראשונה* אין בהכרח כפיפות לסדר הנושאים הלשוניים המקובל בספרי לימוד למתחילים. כפי שראינו, הערך התקשורתי הוא הראשון במעלה מבחינת הכותבות, ומשום כך, למשל, התבנית "ה... של..." יכולה להקדים את התבנית "יש ל...". וכן מבנים מורכבים שונים, כדוגמת משפט שמני בעבר, ממוקמים בשלבים מוקדמים יחסית בשל נחיצותם לדיבור שוטף.

גם המילים ההכרחיות לרמת הלימוד נועדו לשרת את צרכי התקשורת. הכותבות היטיבו לסמן את המילים הללו בסימון מיוחד (קווקוו ורוד מתחת למילה) כך שניתן לזהותן בתוך סך המילים שבטקסטים.

הפועל מוקנה בשיטה המסורתית של טיפול בבניין מסוים בעזרת טבלת נטייה של פעלים עם מילת היחס המוצרכת שלהם ותרגילי השלמת הצורות המתאימות לפי שם הפועל הנתון. אף כאן נראית מידה מסוימת של גמישות מבחינת סדר הבניינים ומבחינת רצף הזמנים.

דוגמות מפרק ג לדירוג על פי הצורך התקשורתי ולא על פי עקרונות פנים-לשוניים:

- צורות ותחביר: כל ה + רבים

- אוצר מילים : ברגל, חיים, פירות, דברים כתומים
- פועל : עיסוק שיטתי בבניין פיעל לפני פעל

ערכת התרגול

ציטוט : "מטעמי נוחות העדפנו להביא בנפרד מספר הלימוד גם חוברת עבודה".
 חוברת התרגול היא תוספת חיונית לספר הלימוד. החוברת הזאת, שכריכתה כחולה, מעוצבת בצורה מסודרת ופשוטה לעין. היא מאורגת לפי פרקי הספר וכלולים בה שני רכיבים משמעותיים : א. מילון המילים של כל פרק וסיכום החומר הלשוני שלו בעברית ובאנגלית ב. תרגול החומר של הפרק לתרגול הראשוני שבספר. התרגול מכיל : 1. דפי עבודה לבית : מגוון רחב של שאלות פתוחות וסגורות על אוצר מילים ותבניות לשון וכן תרגילי כתיבה קצרים. 2. דפי עבודה לכיתה : תרגילי דיבור מסוג של המרות, נטיות, שיחה מונחית בזוגות או בשלשות ועוד. חשוב לציין שדפי העבודה לבית ניתנים לתלישה ולמסירה לבדיקת המורה.

דוגמות לתרגילי דיבור בפרק ג :

- מזכר לנקבה ולהיפך
- מפועל לשם פועל ולהיפך
- ראיון – שאלות לחבר או לחברה
- משאלה לתשובה ולהיפך
- שאלת הבעה כללית

אתר הספר

ציטוט : "החומרים המקוונים יופיעו באתר של הוצאת מאגנס".
 נוסף על כל העושר המתואר לעיל, מציעות הכותבות חומרים מקוונים למורה ולתלמיד, ובהם : מילון בשפות שונות כולל אודיו ; קריינות של כל קטעי הקריאה והדיאלוגים ; תכנית שמע מלווה לתכנים של פרקי הספר ; מדריך מפורט למורה ; מצגות לתמיכה בהוראה ; בחנים ומבחנים.
 לפי דברי המחברות, לעת עתה רוב החומר זמין למורים המלמדים בספר באמצעות המרשתת ותמורת חתימה על טופס לשמירה על פרטיות לבקשת המו"ל.

סיום

לסיום, מורה המתחבר לרוח הספר *בראש ובראשונה* ולמגמתו יצויד במבחר כלים הנדרשים למסע המאתגר של הוראת העברית ברמת המתחילים. מתוך ההתנסות בכיתה הלימוד ניתן יהיה ללמוד על פירות ההשקעה של המחברות.